

סימן ל

שאלה:

מה הייתה דעתו של הרב שלום משאש זצ"ל בנוגע לאכילת דגים וחלב יחדיו? ועוד, האם קיים עוד חשש לעניין אכילת בשר ודגים?

תשובה:

איתא בטור (סי' פז – הלכות בשר בחלב), וז"ל "דגים וחגבים מותר לאכלן בחלב", זה כאמור נאמר לאפוקי בשר בחלב. ומרן הבית יוסף בחיבורו הארוך הוסיף, וז"ל "ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בספר אורח חיים סימן קעג".

ומור"ם העיר גם הוא על דבריו בחיבורו הארוך דרכי משה (או"ד), וז"ל "ולא ראיתי מימי נזהרין בזה וגם באורח חיים סימן קע"ג אינו אלא שלא לאכלו בבשר [אמ"ה] זאת אומרת דג בבשר משום סכנה אבל חלב שרי ועיין לקמן סי' קט"ז, ולכן נראה שנתערב לרב בית יוסף בשר בחלב".

ולסברא זו הצטרף בעל ערוך השולחן, וז"ל "ויש רוצים לקיים זה (האיסור) ואמרו שמצאו בספרי הרופאים שיש סכנה וכו' ואינו כן דרבנו בחיי כתב בפרשת משפטים שהסכנה היא בדגים עם גבינה".

והנה המעיין בדברי הפרישה יראה שגם בעיניו קשים דברי מרן הבית יוסף דלעיל וחששו לעניין אכילת דג בחלב, בעיקר מהא דאמרו בש"ס דחולין (קיא, ב) "דגים שעלו בקערה של בשר מותר לאכול בכותח", משמע שאוכלין דגים עם כותח שהוא חלב, אבל איפכא לא אמר שמותר לאוכלם עם הבשר וכו'. ואם כן הנה לפנינו דינא דגמרא מפורש על שנהגו לאכול דג עם חלב או עם כותח, ולא חששו כלל.

שׁוֹרֵת תּוֹרַת אֲמִ"ת

תשובות מערביות

ובחידושי הגהות על הב"י כתב שכל הפוסקים, לא רק הרמ"א והפרישה, תמהו על הרב בית יוסף בזה ואף רצו לשלוח יד להגיה דבריו!

ובכנסת הגדולה איתא, וז"ל "ולעיקר הקושיא יראה שמה שהביא לרבנים הנזכרים לתפוס לרבנו המחבר [אמ"ה מרן הב"ן] הוא מפני שהם סוברים שמש"כ באו"ח ס"י קע"ג, הכוונה לומר ששם נתבאר דאין לאכול חלב עם דגים מפני הסכנה, וליתא, שאין כוונתו כך אלא לומר אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שאמרו הרופאים [אמ"ה וכמו שכתב בעל שארית יהודה מפי הרופאים] שיש בזה סכנת צרעת, ומפני הסכנה אין לאכול בשר עם דגים, ה"ה נמי חלב ודגים שיש סכנה באכילתם עפ"י הרופאים שאין לאוכלם יחד".

אולם גם אחר דבריו נשארה הקושיא על דברי מרן בעינה, משום שלא מוזכר חשש זה בש"ס כלל, אלא רק בשר ודג מפני חשש הצרעת, וחשש זה מקורו ויסודו מפי עדות הרופאים. ויש להעיר שאם בדעתו של מרן הקד' היה רק להפנות לסי' קעג כדוגמה 'לסכנתא חמירא מאיסורא', היה לו לכתוב "ובכגון זה גזרו חז"ל וכו' בסי' קעג וכו'", ולא נקט בסגנון זה אלא "כמו שנתבאר", והביאור חייב להיות שלם ולא רק בדמיון מילתא למילתא, ולא כן הוא.

משום כך סברו רבים מן הפוסקים אחריו דמיירי בטעות סופר, פליטת קולמוס, או שמא כדברי הרמ"א 'ערבוב בשר במקום חלב'.

כן היא דעתם של הפר"ח, הט"ז והמג"א, וגם משום שחומרא זו לא מוזכרת באף אחד מדברי הראשונים.

ולמען האמת גם לדעת החוששים משום מה שאמרו הרופאים דאז שסכנה יש בדבר, יש אשר יעמידו את חששם שרק לטגן דגים עם חמאה אסור, ולא אכילת דגים בחלב. ונדמה שגם בין הרופאים דאז הייתה מחלוקת אם סכנה יש אם לאו, ולא בכל סוג חלב דיברו, ורק בכותח או בחמאה אולי חששו, וצ"ב.

מטעמים אלו דעת מרן החיד"א בספרו מחב"ר היא להקל.

שו"ת תורת אמ"ת

תשובות מערביות

וקצת הוכחה לדבריהם ניתן להביא לתמוך בסוברים שבט"ס מיירי, בכך שמרן לא כתב פסק זה ולא הזכירו בשו"ע כלל וכלל, דלא כפי שפסק בסימן קטז בחלק יו"ד בעניין בשר ודגים וכפי שיתבאר.

יתירה מזאת, ידועים הם דברי **האוהל יצחק** על **הרמב"ם**, שלדינא נקטינן כדעת כל הגאונים האחרונים שהתירו לאכול דגים בחלב, ואין להחמיר משום 'חמירא סכנתא מאיסורא', כי רוב בניין ורוב מניין כבר כתבו שאין סכנה בדבר.

ולא פלא שגם בעיר בגדד נחלקו הרבנים. הרב **זבחי צדק** כתב להתיר כדעת החיד"א בלא חשש, וכן הקל **הרב כה"ח סופר** בענין חמאה עם דגים, אולם **הבא"ח** כתב **בשו"ת רב פעלים** (ח"ב יו"ד סי' י) שהמנהג שם היה לאסור. וגם הפעם אודה שלנו בני המערב אין כ"כ נ"מ בבירור מה היה מנהג בגדד ואחר מי אזלינן, אם הרב אם התלמיד [אמ"ה בעל הבא"ח היה תלמידו של הרה"ג רבי עבדלאה סומך מח' ספר זבחי צדק].

ומו"ר **רבי שלום משאש** זצ"ל בספריו (שמ"ש ומגן ח"ד חיו"ד סי' יב) אחר אשר הביא את דברי הראשלי"צ לשעבר **ביחווה דעת** (ח"ו סי' מח), והבין מתוך דבריו שגם ממנו ניתן להסיק ולהקל [אמ"ה למרות שביחווה דעת פסק המח' להימנע מאכילת דג וחלב לכאוי כפשט דברי הב"י, סבר מרן הגר"ש משאש שלא מן הדין אסר].

אולם את דעתו המפורשת יותר גילה רבי שלום משאש בלא פקפוק, וז"ל "ולדעתי זה תלוי באנשים האוכלים, שמי שיש לו דמיון ואינו רוצה לאכול דגים עם חלב או גבינה או כותח, לא תוכל להסיר לו הדמיון וראוי להניחו וכו' אבל מי שישאל על ההלכה, אם מן הדין מותר או לא, תגיד לו בקול רם שמותר וכו', אבל למדומיינים לא יועיל כל זה, ולכן טוב להניחם במנהגם".

הנה שו"ר לפנינו דעת מרן הגר"ש משאש זצ"ל שאין יותר לחשוש לחומרא זאת, אלא רק לאלה שיש להם דמיון, כי הרופאים כבר לא טוענים כך, ובצירוף דעת רוב האחרונים הסוברים להיתר ורואים את דברי מרן כטעות סופר, ותו לא.

ש"ת תורת אמ"ת

תשובות מערביות

ואם לעניין דג בבשר נדרשים אנו, גם הכא אומר ולא אכחד, על אף דברי **מרון** (סי' קטז סעי' ב), הפעם מפורשות, שצריך **ליזהר שלא לא לאכול בשר ודג** ביחד מפני שקשה לצרעת, הרי רבים מהפוסקים האחרונים סוברים שזהירות זו אינה נדרשת עוד בימינו.

והלוא היה ראוי להקשות על המקילים מדינא דגמרא בש"ס **דחולין** (ע"ו) שהדבר מפורש. אלא שיש להשיב שאדרבא זהירות זו שייכת היא לקבוצת סכנות וגזירות אשר בטל טעמן לגמרי, ולא חוששים להן יותר, וכדוגמת הדברים האסורים משום גילוי (עין סי' קטז סעי' א).

ולהשיב גם לאלה אשר ירוצו להקשות 'דלא מבטלין תקנה גם אם הטעם בטל', כדאיתא בדברי **הרשב"א** (שו"ת ח"ד סי' קו) בעניין חלב נוכרי, ז"ל "וזו טעות בידם מפני שאיסור גבינה של גוים נעשה במנין החכמים אור עולם רבותינו הקדושים, וכל דבר שנאסר במנין אעפ"י שבטל טעם האיסור, אין אדם רשאי לבטלו, ואפילו נמנו עליו בית דין אחריהם, אין בית דין רשאי לבטלו אא"כ הבית דין האחרון גדול מן הראשון בחכמה ובמנין".

ברם יודעים אנו שכלל זה משתנה ואינו מוחלט, ופעמים דבטל הטעם ולא בטלה התקנה, ופעמים שאומרים דכן בטלה ולא חוששים, זאת כדאיתא בדברי **התשב"ץ** ממש לעניין היתר גזירת חלב נוכרי אשר התירו לגמרי.

[**אמ"ה** אף שלעניין חלב נכרי, ולא כאן המקום להאריך בעניינו, דעתנו היא להחמיר **שלא מן דין**, כי כבר בטלה הגזירה בארצות האמ"ת מימי **התשב"ץ** ע"ה כאמור, ורק משום שפסוק מפורש בתורה "ארץ זבת **חלב** ודבש", והוא מסימני הגאולה שהארץ חוזרת ושופעת חלב, ראוי להקפיד ולהחמיר בעניין "חלב חו"ל" שלא לדחות פני חלב ישראל של א"י באיכא בניהו ממונא, כך גם מקובלנו מדברי מו"ר הגר"מ אליהו זצ"ל בע"פ. אולם להחמיר לתינוקות בעניין אבקת חלב או חלב מוצק, זה לא נשמע כמותו מזמן גזירת חז"ל, וכן הייתה דעת מו"ר **רבי מסעוד הכהן** מעיר דובדו במרוקו ואוהרן באלגיריה בשו"ת פרחי כהונה, להתיר אבקת חלב נוכרי בנקל. כך גם פסק הרה"ג **רבי דוד שלוש**

שו"ת תורת אמ"ת

תשובות מערביות

בשו"ת חמדה גנוזה (ח"א סי' ה או' ו) שלא להחמיר באבקת חלב נוכרי שהכל מעורב, ולא דמי לחמאת גוי שהגאונים אסרו].

וכן איתא בדיוק בדברי הרה"ג **רבי מצליח מאזוז** הי"ד **בשו"ת איש מצליח** (ח"א חלק אה"ע סי' א).

כן היא דעת הרה"ג **רבי דוב ליאור**, רבה של קרית ארבע היא חברון ת"ו, שאין להחמיר בדבר זה בימינו, לא בעניין דג בחלב ולא בבשר ודג, ולא רק לבני אשכנז, כי לא שייך לחלק בין אשכנזים לספרדים, אלא לדבריו בעיקר כי לא ראינו ולא שמענו מי שחלה מצרעת כתוצאה מאכילה זו. ולהיפך, דעת רופאים הבקיאים בימינו, אשר הם היו מקור לחשש זה והסמכות לאסור בימי חז"ל, לא אמרינן הכי וגם המציאות מוכיחה אחרת ודוק ומצא קושטא.

והאידנא ראיתי בספר **נתיב הכשרות** (עמ' צא) **שהרב גדליה אברלנדר** נשאל בהיתר לאכול יוגורט שעושים עם דגים, והשיב כדעת **החת"ס** (יו"ד סי' קא) שאין לנו אלא דברי **הרמב"ם**, גדול הרופאים, והוא השמיט בעצמו דין זה, וכן דין בשר ודגים. וכתב כדעת **המג"א** (סי' קעג סק"א) שאין בזמן הזה סכנה אפילו בבשר ודגים, דהאידנא אינו מזיק יותר, כך שהתיר את הדבר אחר חקירה, דבר שלנו בני מערבא פשוט היה מעיקרא.

איברא ולא אתכחש למה שמצאתי בחיפוש חוזר **בשו"ת אדני פז** (סי' מב) שגם הוא נשאל למה אנחנו מבשלים דגים בחלב [אמ"ה ומשמע משום שנהגו להקל כבר בתקופתו], והא תמה משום **שעט"ז** ומרן **הב"י** כתבו לאסור, ואף שהאחרונים כתבו שהיא טעות, נתקשה בדבר. ולבסוף הסיק דבאמת לאו טעות הוא כי חמירא סכנתא מאיסורא, ברם הוסיף, וז"ל "ודאי דגים בחמאה **דכ"ע נהגי הכי והוא שכיח**, אם כן לתי דין צרי חשש".

ואני הקט' אומר דיש ללמוד נ"מ מדבריו דכל שבדוק ושכיח שאין סכנתא, כגון בדין חמאה עם דגים, ופרט אחר אשר נהגו רבים לבשל דג בחלב ולא חלו, כבר אין להחמיר גם לדעת האדני פז, ואפשר.

שו"ת תורת אמ"ת

תשובות מערביות

ומדי דברי עמדתו בספר **שו"ת ישכיל עבדי** (חלק השמטות סי' טו או' ב) ושם נשאר בעמדת איסור בשר עם דגים, אך באשר לגבינה עם דגים, הביא את דעת **הפת"ש** בסופו, דהאידינא שכל העולם מבשלים גם עם חלב שרי, כיון דדשו בה רבים. ואמנם הסיק דראוי להורות להקל רק בחמאה, עיין שם דבריו.

ובשולי הדברים מצאתי לי און, בהיותי תר אחרי סוד ה' ליראיו, שאם לא משום סכנתא החמורא האם מפני טעם נסתר אחר יהיה לאסור ולקיים את הגזירה. ובכן איתא בספר **בן יוחאי** (עמ' קמד ס' פז) לרב **רבי משה בן רבי מנחם קוניץ**, והוא מבאר צפונות במאמרי רשב"י בכל הש"ס, בספרא ספרי ותוספתא, וז"ל "נראה שורש סכנה זו (דג בחלב) הוא מדברי **הזוהר דמשפטים** (קכה, רעב) שהפריז מאוד בעוצם סכנה זאת וכו' אבל בגמרא דידן לא משמע הכי כו' לכן יפה עשו האחרונים שהגיהו לשון הב"י ואמרו דאתחלפו ליה בשר בחלב וכו' ועד נאמן למ"ש שלא מצינו ממנו נזכר דבר בדיני סכנה".

אם כן קם דינא ולדעת רוב האחרונים ובראשם מרן החיד"א, ובדור זה דעת הגר"ש משאש, אשכנזים וספרדים כאחד, לאחוז בדעה שטעות סופר נפלה בדברי מרן, ומשום כך לא נפסק דין זה להלכה, ולא נמצא כל חשש בין הרופאים היום לסכנה של צרעת לאכול דגים עם חלב. ולחוששים אמרינן שהחלב אינו אותו חלב.

לעניין דג בבשר, אף שאנו מקילים בדבר, כיון שהדבר מפורש לכאורה בדברי מרן השו"ע, המחמיר בדבר זה אין מזניחים אותו אם אינו מפריז על המידה.